TADBIRKORLIK SUB'EKTLARIDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA MAHSULOT ISHLAB CHIQARISHNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI *(CASE STUDY: NAMANGAN REGION)*

Farrux Rustamjon o'g'li Asraqulov Lecturer,
Department of Financial Relations Faculty of Economics
Namangan State University
farruxasraqulov94@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqola IMRaD formatda standartlashtirishning nazariy-amaliy asoslari, Namangan kontekstida barerlar va amaliy roadmap/KPI–CBA modelini yoritadi.*

Аннотация. *В этой статье рассматриваются теоретические и практические основы стандартизации формата IMRaD, барьеры в контексте Намангана и практическая модель roadmap/KPI-CBA.*

Annotation. *This article covers theoretical-practical fundamentals of standardization in the IMRaD format, barriers in the Namangan context, and the practical roadmap/KPI–CBA model.*

Kalit so'zlar: *ISO 9001, ISO 22000, HACCP, QI, SMEs, barriers, roadmap, KPI/CBA.*

Kirish (Introduction). Xalqaro standartlar (ISO) ishlab chiqarishda sifat va xavfsizlikni boshqarish uchun "umumiy til" vazifasini bajaradi; bu ichki samaradorlik bilan birga tashqi bozorda ishonchni ham ta'minlaydi. Shuning uchun standartni 'sertifikat' emas, SOP–KPI–audit–CAPA orqali ishlaydigan boshqaruv tizimi sifatida ko'rish muhim (ISO, n.d.; Manders, 2015). Nazariy jihatdan, tranzaksion xarajatlar nazariyasida standart talablarni aniqlashtirib, kelishmovchilik va nazorat sarfini tizimlashtiradi (Manders, 2015). Qayd etish

joizki, signallash nazariyasiga ko‘ra, sertifikat xaridorga sifat haqida ishonch signali beradi va kelishuv xarajatlarini kamaytiradi (Manders, 2015). Qayd etish joizki, TOE ramkasi joriy etishni texnologiya–tashkilot–muhit kesimida ko‘radi; barerlar ham ushbu uch o‘lchamda namoyon bo‘ladi (Baş et al., 2007). Bundan tashqari, RBV/dinamik qobiliyatlar nuqtai nazaridan, SOP–KPI–audit madaniyati korxonaning tashkiliy resurslarini tizimlashtiradi (ISO, n.d.). Bundan tashqari, institutsional bosim (qonun, yirik xaridor, eksport talabi) korxonani standart qabul qilishga undaydi; bu legitimlikni yaqinlashtiradi (ISO, n.d.).

Metodika (Methods). Metodika: adabiyotlar sharhi va konseptual sintez. Asosiy manbalar: ISO rasmiy resurslari, UNIDO (2020) QI/conformity assessment broshyurasi, World Bank (2025) adabiyotlar sharhi va HACCP barerlari bo‘yicha empirik tadqiqot (Baş et al., 2007).

Tahlil birliklari: (i) ISO 9001 protsess/PDCA/risk mexanizmlari; (ii) ISO 22000/HACCP va PRP poydevori; (iii) QIning ishonch mexanizmi; (iv) SMEs uchun moderator va barerlar.

Natijalar (Results). QI va muvofiqlikni baholash. Qayd etish joizki, conformity assessment jarayonlari (sinov/inspeksiya/audit) texnik to‘siqlarni yumshatib, savdo operatsiyalarini tizimlashtiradi (Baş et al., 2007).

Demak, QI zanjiri (metrologiya–akkreditatsiya–sinov–inspeksiya–sertifikatlash) bozor ishonchini osonlashtiradi; tan olinish uchun ‘tekshiriluvchan dalil’ kerak (Manders, 2015).

Qayd etish joizki, QI zanjiri (metrologiya–akkreditatsiya–sinov–inspeksiya–sertifikatlash) bozor ishonchini yaqinlashtiradi; tan olinish uchun ‘tekshiriluvchan dalil’ kerak (ISO, n.d.).

Shuningdek, QI zanjiri (metrologiya–akkreditatsiya–sinov–inspeksiya–sertifikatlash) bozor ishonchini kamaytiradi; tan olinish uchun ‘tekshiriluvchan dalil’ kerak (ISO, n.d.).

Qayd etish joizki, standart talablarining amalda ishlashi QI xizmatlariga bog‘liq: akkreditatsiyalangan sinov va audit bo‘lmasa, sertifikatning qiymati pasayadi (ISO, n.d.).

Nazariy jihatdan, conformity assessment jarayonlari (sinov/inspeksiya/audit) texnik to‘siqlarni yumshatib, savdo operatsiyalarini kamaytiradi (Manders, 2015).

ISO 9001 mexanizmi. Bundan tashqari, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni tizimlashtiradi (World Bank, 2025). Demak, risk-based thinking orqali ta’minotchi, o‘lchov/kalibrovka va kadrlar risklari reestrda yuritilib, xavflar oldindan tizimlashtiradi (ISO, n.d.).

Amaliyotda, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni yaqinlashtiradi (Baş et al., 2007). Demak, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni kuchaytirishi mumkin (World Bank, 2025). Qayd etish joizki, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni ta’minlaydi (World Bank, 2025). Qayd etish joizki, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni tizimlashtiradi (ISO, n.d.). Amaliyotda, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni ta’minlaydi (Baş et al., 2007).

Demak, ISO 9001:2015 protsess yondashuvi jarayonlarni xaritalash va KPI orqali nazorat qilishni talab qiladi; bu defektlarni kamaytiradi (ISO, n.d.). Shuningdek, risk-based thinking orqali ta’minotchi, o‘lchov/kalibrovka va kadrlar risklari reestrda yuritilib, xavflar oldindan tizimlashtiradi (Baş et al., 2007).

ISO 22000/HACCP mexanizmi Nazariy jihatdan, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni

ta’minlaydi (Baş et al., 2007). Demak, HACCP xavf tahlili va CCP monitoringi ‘so‘nggi nazorat’dan ko‘ra profilaktik boshqaruvni osonlashtiradi (UNIDO, 2020).

Amaliyotda, HACCP xavf tahlili va CCP monitoringi ‘so‘nggi nazorat’dan ko‘ra profilaktik boshqaruvni kuchaytirishi mumkin (ISO, n.d.). Shuningdek, ISO 22000 oziq-ovqat xavfsizligida PRP (GMP/GHP) poydevorini yaratib, HACCP prinsiplarini ta’minlaydi (Baş et al., 2007). Bundan tashqari, ISO 22000 oziq-ovqat xavfsizligida PRP (GMP/GHP) poydevorini yaratib, HACCP prinsiplarini ta’minlaydi (ISO, n.d.). Nazariy jihatdan, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni kamaytiradi (Baş et al., 2007). Qayd etish joizki, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni tizimlashtiradi (UNIDO, 2020). Bundan tashqari, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni tizimlashtiradi (UNIDO, 2020). Nazariy jihatdan, HACCP xavf tahlili va CCP monitoringi ‘so‘nggi nazorat’dan ko‘ra profilaktik boshqaruvni tizimlashtiradi (ISO, n.d.).

Sintez va samara omillari. Bundan tashqari, TOE ramkasi joriy etishni texnologiya–tashkilot–muhit kesimida ko‘radi; barerlar ham ushbu uch o‘lchamda namoyon bo‘ladi (ISO, n.d.). Amaliyotda, signallash nazariyasiga ko‘ra, sertifikat xaridorga sifat haqida ishonch signali beradi va kelishuv xarajatlarini kamaytiradi (ISO, n.d.). Nazariy jihatdan, TOE ramkasi joriy etishni texnologiya–tashkilot–muhit kesimida ko‘radi; barerlar ham ushbu uch o‘lchamda namoyon bo‘ladi (Manders, 2015).

Shuningdek, signallash nazariyasiga ko‘ra, sertifikat xaridorga sifat haqida ishonch signali beradi va kelishuv xarajatlarini kamaytiradi (ISO, n.d.).

Nazariy jihatdan, TOE ramkasi joriy etishni texnologiya–tashkilot–muhit kesimida ko‘radi; barerlar ham ushbu uch o‘lchamda namoyon bo‘ladi (World Bank, 2025). Amaliyotda, QI zanjiri (metrologiya–akkreditatsiya–

sinov–inspeksiya–sertifikatlash) bozor ishonchini tizimlashtiradi; tan olinish uchun ‘tekshiriluvchan dalil’ kerak (World Bank, 2025). Shuningdek, conformity assessment jarayonlari (sinov/inspeksiya/audit) texnik to‘siqlarni yumshatib, savdo operatsiyalarini kamaytiradi (ISO, n.d.).

Muhokama (Discussion). SMEs uchun amaliy implikatsiyalar. Demak, risk-based thinking orqali ta’minotchi, o‘lchov/kalibrovka va kadrlar risklari reestrda yuritilib, xavflar oldindan ta’minlaydi (UNIDO, 2020).

Amaliyotda, PDCA (Plan–Do–Check–Act) va CAPA mexanizmlari o‘zgarishlarni tizimli boshqarib, ‘doimiy yaxshilash’ni yaqinlashtiradi (World Bank, 2025). Bundan tashqari, risk-based thinking orqali ta’minotchi, o‘lchov/kalibrovka va kadrlar risklari reestrda yuritilib, xavflar oldindan tizimlashtiradi (Manders, 2015). Bundan tashqari, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni kamaytiradi (Baş et al., 2007). Bundan tashqari, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni kamaytiradi (World Bank, 2025). Bundan tashqari, trassirovka, sanitariya rejalari va kalibrovka jurnallari PRPning yadrosi bo‘lib, amaldagi xavfsizlikni kamaytiradi (UNIDO, 2020).

Tadqiqot ramkasi: QI → joriy etish → natija. Demak, tranzaksion xarajatlar nazariyasida standart talablarni aniqlashtirib, kelishmovchilik va nazorat sarfini kamaytiradi (Manders, 2015). Nazariy jihatdan, tranzaksion xarajatlar nazariyasida standart talablarni aniqlashtirib, kelishmovchilik va nazorat sarfini ta’minlaydi (Manders, 2015). Shuningdek, institutsional bosim (qonun, yirik xaridor, eksport talabi) korxonani standart qabul qilishga undaydi; bu legitimlikni ta’minlaydi (ISO, n.d.). Qayd etish joizki, conformity assessment jarayonlari (sinov/inspeksiya/audit) texnik to‘siqlarni yumshatib, savdo operatsiyalarini kamaytiradi (World Bank, 2025). Demak, standart talablarining amalda ishlashi QI xizmatlariga bog‘liq: akkreditatsiyalangan sinov va audit bo‘lmasa, sertifikatning qiymati pasayadi (Baş et al., 2007).

Xulosa (Conclusion). ISO 9001:2015 protsess intizomi va doimiy yaxshilashni kuchaytirishi mumkin; ta'sir joriy etish sifatiga bog'liq (Manders, 2015). ISO 22000/HACCPda PRP poydevori mustahkam bo'lsa, xavflar profilaktik boshqarilib, ishonch oshadi (Baş et al., 2007). QI va conformity assessment mexanizmlari standartning bozorda tan olinishini ta'minlaydi (UNIDO, 2020).

Jadval 1. ISO standartlari bo'yicha qisqa taqqoslash

Standart	Qamrov	Yadro	Kutilgan foyda
ISO 9001	Sifat	Protsess/PDCA/KPI	Defekt↓, samaradorlik↑
ISO 22000	Oziq-ovqat	PRP/HACCP	Xavf↓, ishonch↑
ISO 14001	Ekologiya	Aspekt/muvofiqlik	Resurs tejam, ESG
ISO 45001	OHS	Risk/profilaktika	Hodisa↓, mahsuldorlik↑

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. Namangan viloyati Statistika boshqarmasi. (2025). Namangan viloyatining sanoat ishlab chiqarishi (2025-yil yanvar–oktabr).

2. UNIDO. (2020). Conformity Assessment: A toolbox for trade.

3. World Bank. (2025). The Effects of Adopting International Standards on Firms' Performance: A Brief Literature Review.

4. ISO. (n.d.). ISO 9001 process approach; ISO 22000 food safety management (official resources).

5. Baş, M., Yüksel, M., & Çavuşoğlu, T. (2007). Difficulties and barriers for implementing HACCP and food safety systems. Food Control, 18(2), 124–130.

6. Manders, B. (2015). Implementation and Impact of ISO 9001. Erasmus University Rotterdam.

7. LexUZ normativ hujjatlari: O'RQ-819 (2023); PF-6240 (2021); PQ-91 (2024).